

Genuslektorat

En modell för hur man kan integrera genusperspektiv i grundutbildningen

Linköpings universitet

Redaktörer:

Elisabeth Samuelsson och Ann-Christin Gustafsson

Innehållsförteckning

<i>Förord</i>	3
<i>Genuslektorer – historik</i>	4
<i>Olika förutsättningar</i>	7
<i>Samverkan, påverkan och anpassning</i>	8
<i>Genuslektorernas faser</i>	11
<i>LiU – en stark genusmiljö?</i>	19
<i>Vinster med genuslektoraten</i>	20
<i>Framtid</i>	21
<i>Slutord</i>	21

År 2005 tillsattes fyra genuslektorat på vardera 25 procent vid de fyra fakulteterna vid Linköping universitet (LiU). De var de första i sitt slag i Sverige. När genuslektorerna deltagit i arrangemang utanför LiU och berättat om sitt arbete har det väckt både intresse och frågor. Flera har velat ha mer information om vad som görs vid LiU. Denna rapport är tänkt att möta det behovet. Den är samtidigt ett sätt att synliggöra genuslektorernas arbete internt vid LiU. I denna skrift framgår vad som gjorts to m år 2007.

Att tillsätta genuslektorer blev ett sätt att gå från teori till praktik. Att vara genuslektor vid LiU är inte något glamoröst och teoretiskt högtflygande arbete utan det färgas mer av praktiskt problemlösande och små förändringar i vardagen.

Vi har försökt göra denna rapport kort, tydlig och lättillgänglig. Den riktar sig till dig som har lust och möjlighet att göra något praktiskt för genusintegrering inom högskolan. Se denna rapport som ett verktyg, ett sätt att ta del av våra erfarenheter. Det är konkreta åtgärder, praktiska tips, reflektioner över vad vi lyckats med och vad som fungerat sämre. Ta gärna kontakt med oss.

Linköpings universitet våren 2008

Elisabeth Samuelsson, koordinator för genuslektorerna, elisa@genusforum.liu.se

Ann-Christin Gustafsson, koordinator för lika villkor, ann-christin.gustafsson@liu.se

Hemsidaadress:

www.liu.se/genus/om-genuslektorerna

Sedan lång tid tillbaka har universitet och högskolor haft uppdraget att arbeta för att uppnå jämställdhet. Under senare år har även genusperspektiv inkluderats i uppdraget.

Från idé till beslut

Redan 1998 tillsattes en treårig projektgrupp vid LiU med syfte att ta fram idéer hur man integrerar genus i grundutbildningen. Denna grupp följdes av ytterligare ett projekt som fick namnet ”Jämställdhet och genusperspektiv i grundutbildningen”. Den sistnämnda gruppen kom i sin slutrapport 2003 med ett förslag om att tillsätta något som man kallade genuslektorat vid LiU.¹

På sidan 10 i slutrapporten står följande:

Som en del i legitimitetsskapandet kring arbetet med integrering av genusperspektiv i grundutbildningen föreslår arbetsgruppen tillsättandet av fyra nya lektorstjänster, en för/från varje fakultet/nämnd. Genuslektoratens arbetsuppgift bör vara att ansvara för arbetet med att integrera genusperspektiv i grundutbildningen på respektive fakultet/nämnd gentemot lärare, administrativ personal och studenter. Tjänsterna bör vara på deltid och kombineras med annan tjänst inom fakulteten/nämnden. Arbetsgruppens tanke är att dessa fyra, gemensamt och enskilt, skall arbeta som internkonsulter inom universitetet. Verksamheten bör utvärderas av jämställdhetsrådet vart 3–5 år för att garantera ett optimalt arbete.

Genuslektoratens huvuduppgift bör röra utbildning och handledning av undervisande lärare i genusperspektiv. De skall dessutom fungera som bollplank för intresserade av genusperspektiv och stödja arbetet med utformandet av nya projekt. Genuslektoraten skall även fungera som stöd för studenter och kåraktiva, samt arbeta med nätverksarbete inom och utom Linköpings universitet i frågor kring genusperspektiv. De kan även vara till hjälp i programutvecklingsarbeten. De fyra tjänsterna skall dessutom kunna utnyttjas varandra som hjälp och stöd i arbetet.

Utvecklingen av LiU:s jämställdhetsarbete följer bla målen i regleringsbrev² till universitet och högskolor. Det övergripande målet i dessa har under många år varit: *Universitet och högskolor skall i sin verksamhet iakttä och främja jämställdhet mellan kvinnor och män.* 2007 ändras det till: *Jämställdhetsarbetet skall få ökat genomslag i verksamheten.* Under alla år är det många kvantitativa mål gällande anställda och studenter.

Det är först i slutet av 1990-talet som ordet genusperspektiv börjar användas. Det står då att jämställdhets- och genuskunskap ska ingå i den pedagogiska utbildningen för universitetslärarna.

Därefter står det:

- 2005 Rapportera hur jämställdhets- och genuskunskap ingår i utbildningen.
- 2006 Rapportera hur genusperspektiv beaktas i utbildningen.
- 2007 Rapportera vilka åtgärder som vidtagits för att genusperspektiv i större utsträckning skall beaktas i lärosätets utbildningar.

1 Slutrapport från arbetsgruppen ”Jämställdhet och genusperspektiv i grundutbildningen” 2000–2003, dnr LiU 1391/98-17, www.liu.se/content/1/c6/01/74/25/Slutrapport.pdf

2 Regleringsbrev² finns på adress: www.esv.se/snabblankar/statsliggaren/statsliggarensokside.4.381a53100408a68b18000656.html

Uppdraget

Utdrag ur Linköpings universitets Handlingsprogram för jämställdhet 2004–2005:

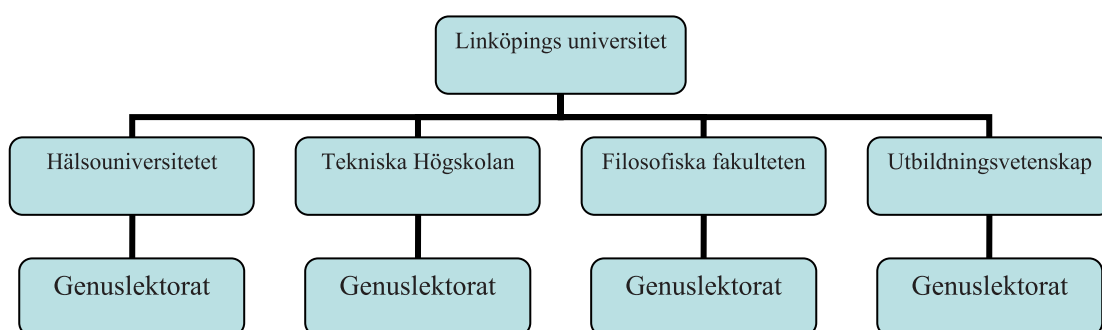
Jämställdhet och genusperspektiv i grundutbildningen: kompetenspool

LiU ska utse fyra erfarna och i aktuella frågor meriterade lärare från respektive fakultet och nämnden för utbildningsvetenskap. De ska till 25 procent av sin anställning vara en särskild resurs i arbetet med att integrera genusperspektiv i grundutbildningen.

Ansvarig: Respektive fakultet och nämnden för utbildningsvetenskap

Hälsouniversitetet utlyste sitt genuslektorat via en intern utlysning på intranätet. Tekniska Högskolan (LiTH), den filosofiska fakulteten och utbildningsvetenskap samordnade utlysandet av uppdraget.

Fig 1: Organisation

Vid alla fakulteter fanns det flera sökande till uppdraget. I utannonseringen fanns inte kravet på genuskompetens med. Däremot lades stor vikt vid "väl etablerad" och "fast anställning" på alla fakulteter. Trots att utlysningen var så öppen var det ingen man som sökte. Det är ett återkommande problem: att männen i stor utsträckning lyser med sin frånvaro i arbetet med jämställdhets- och genusfrågor.

Den 1 januari 2005 tillsattes genuslektorerna. Forum för jämställdhet och genusvetenskap upptäckte att det saknades någon som koordinerade projektet. Forums styrelse beslutade därför att ytterligare förstärka denna grupp med en koordinator på 25 procent och *Elisabeth Samuelsson* fick det uppdraget. *Ann-Christin Gustafsson*, koordinator för lika villkor, har också varit en resurs i arbetet.

Följande personer har varit genuslektorer under tiden 2005–2007:

Filosofiska fakulteten

Marianne Löwgren, universitetslektor vid Institutionen för Tema, genuslektor 2005–2006.

Stina Backman, universitetslektor vid Institutionen för Tema, genuslektor från 15 februari 2007.

Tekniska Högskolan

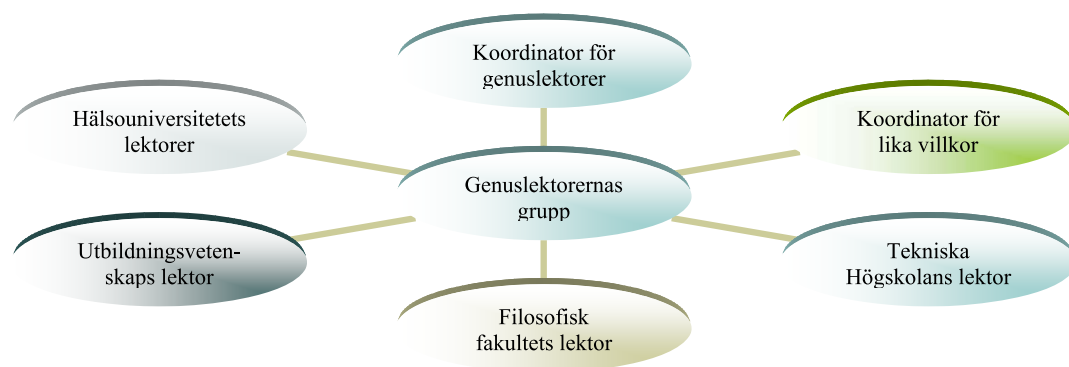
Vivian Vimarlund, universitetslektor och docent vid Institutionen för datavetenskap.

Utbildningsvetenskap

Ingrid Karlson, universitetslektor vid Institutionen för beteendevetenskap och lärande, genuslektor 2005-01-01–2007-09-01.

Hälsouniversitetet

Barbro Wijma, professor och *Katarina Swahnberg*, forskarassistent vid Avdelningen för genus och medicin, Institutionen för klinisk och experimentell medicin, delar på genuslektoratet vid Hälsouniversitetet.

Den 28 februari 2005 inledde gruppen sitt arbete med att tolka det uppdrag som de fått att arbeta utifrån. Ur annonseringen på Tekniska Högskolan, filosofisk fakultet och utbildningsvetenskap:

Huvuduppgiften rör utbildning och handledning av undervisande lärare i genusperspektiv. De personer som tillsätts kommer att stödja arbetet med utformandet av nya projekt, fungera som stöd för studenter och kåraraktiva samt arbeta med nätverksarbete inom och utom Linköpings universitet i frågor kring genusperspektiv. I uppdraget ingår att skapa en fakultetsövergripande gruppering som utgör en grund för samverkan och kompetensutbyte inom frågor rörande genus och grundutbildning.

Vid det första mötet tog gruppen beslut om att kalla sig "genuslektorer" trots de invändningar som framkommit kring titeln, främst från de genusvetenskapliga miljöerna vid LiU. Namnet genuslektor var redan inarbetat och gruppen var överens om att man kan arbeta med genusintegrering och metodutveckling även om man inte är genusteoretiskt fullfjädrad. Det fanns genuskompetens i gruppen, genuslektorerna hade ett nära samarbete med Forum för genusvetenskap och jämställdhet och de genuslektorer som hade behov av det fick under första året möjlighet att gå en teorikurs i genusvetenskap.

Olika förutsättningar

I förarbetet till uppdraget föreslogs 25 procents tjänst på varje fakultet oberoende av fakulteternas storlek. Det fick till följd att det idag är lika stora resurser på filosofiska fakulteten och Tekniska högskolan med drygt 6.000 helårsstudenter per fakultet som på utbildningsvetenskap och Hälsouniversitetet som har ca 2.500 helårsstudenter vardera. Detta har givetvis givit genuslektorerna mycket olika förutsättningar, vilket inte uppmärksammades vid tillsättningen.

Genuslektorernas behov av en verksamhetsbudget förbisågs också i förarbetet. Det resulterade i att lektorn vid Hälsouniversitetet fick en egen budget, medan övriga lektorer har fått ansöka om medel för varje aktivitet. Att ansöka om medel och vänta på besked tar tid och kan bli ett hinder i arbetet. Det vore en fördel om varje fakultet budgeterade en summa för åtgärder.

Under arbetets gång har det dock öppnat sig möjligheter att ta fram medel för utbildningsinsatser. Bland annat har lektorerna de senaste två åren fått pengar via LiU:s Strategi och handlingsplan för lika villkor.

Tanken att ha en lektor väl förankrad vid respektive fakultet tycks ha varit ett lyckodrag. De olika fakulteterna hade vid start och har fortfarande mycket olika förhållningssätt till begreppet GENUS. Fakulteterna har olika kultur, språk och förförståelse.

Även när det gäller arbetet med att integrera genus i grundutbildningen har lektorerna använt sig av olika strategier beroende på vilken fakultet och vilket ämne de har vänt sig till. Detta märktes redan inledningsvis då genuslektorerna försökte samarbeta kring redskap av typen frågeformulär/arbetsformer/checklistor m.m. Det visade sig att de istället måste arbeta utifrån "genus som innehåll" och/eller "genus som form".³

Innehållet och/eller formen för utbildningen ska genomsyras av jämställdhets- och genusperspektiv; i planeringen, vid genomförandet och i uppföljningar.

Utbildningens form: *Utbildningen ska genomföras på ett sådant sätt att både mäns och kvinnors erfarenheter och kunskaper synliggörs och utvecklas. Det är viktigt med ett medvetet bemötande för att motverka ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män.*

Utbildningens innehåll: *Studenten ska efter genomgången utbildning ha tillägnat sig kunskap och insikt om hur kön/genus inverkar på individ- och samhällsnivå, så att studenten drar nytta av dessa kunskaper i sin framtida yrkesutövning.⁴*

³ Läs mer i Att integrera genus som innehåll och form. En rapport om genusintegrering av högskoleundervisning. Anna Fogelberg Eriksson, Ingrid Karlson, Linköpings universitet 2006.
www.liu.se/ffk/aktuellt/grundguide/projekt/slutrapporter/PA.pdf

⁴ Jämställdhets- och genusintegrering. Handlingsplan för grund- och forskarutbildning 2007 – 09,
www.liu.se/content/1/c6/04/75/83/Verka.pdf

Under 2005 hade genusperspektivet vind i seglen vid LiU; ett aktivt Jämställdhetsråd, aktiva studentkårer och genuslektorerna som samliga gav sig i kast med att förverkliga LiU:s vision:

”Genusmedvetet 2006”

Visionen blev ett sätt att samla alla krafter som arbetade med genus vid LiU, för att lyfta frågan så att den syntes både inom och utanför universitetet. Detta skedde i form av utbildningsinsatser och arrangemang på alla nivåer inom universitetet. Omkring 1.500 personer, anställda och studenter, utbildades inom satsningen ”Genusmedvetet 2006”. Exempelvis fick universitetsledningen möjlighet att delta i en seminarieserie som omfattade jämställdhetspolitik, historia – nationellt och regionalt och jämställdhetsintegrering. Prefekterna erbjöds att delta i seminarier om sexuella trakasserier. Andra grupper som fick riktade utbildningar var rektors stab, valberedningar, fakultetsstyrelser, utbildningsnämnder på LiTH och kontaktpersoner för jämställdhet.

För studenter genomfördes jämställdhets-/genusutbildning för fullmäktigeledamöter, nollor på tekniska fakulteten i Norrköping, utbytesstudenter och nya kårstyrelser.

Insatserna fick god tackning i pressen och genuslektorerna var aktivt involverade i delar av detta arbete. Samtliga inblandade förbättrade sitt samarbete med många olika organisationer och skapade nya kontakter inom LiU. Det var ett sätt att träffa studenterna på universitetet och det synliggjorde genuslektorerna. I dag finns det rutin på att göra tvärvetenskapliga fakultetsövergripande arrangemang och att snabbt samla ihop de krafter som behövs för att få publik till en föreläsning, få pressen att skriva eller få det stöd ett projekt av denna art kan behöva.

Nedan nämns några av alla de arrangemang som genomfördes i samband med Genusmedvetet 2006:

Genusmedvetet 2006

Öppet för alla!

Genusvecka hösten 2005

Detta var det första stora gemensamma arrangemanget som bara växte alltefter som nya kontakter knöts. Förarbetet gick fort som det ofta gör när man arbetar tillsammans med studentkårerna och det gällde att snabbt ta fram medel för alla nya idéer. Tack vare studenterna blev det en egen layout för inbjudningar, affischer, tryck på tygväskor m m som sedan kom igen under hela året på alla arrangemang som gjordes. Genusveckan blev det egentliga startskottet.

Genusdagen i februari 2006

Tillsammans med respektive studentkår ansvarade genuslektorerna för och organiserade vad som hände på respektive fakultet. Det var föreläsningar, paneldiskussioner, film m m. På kvällen samlades alla till ett gemensamt firande.

8-mars-firande år 2006

Ett gemensamt arrangemang med Forum för genusvetenskap och jämställdhet, studentkårer, olika studentföreningar och restaurangerna vid LiU. Sedan ett par år tillbaka är det tradition att arrangera ett 8-mars-firande. År 2006 ingick även det i Genusmedvetet 2006 och i genuslektorernas uppgift.

Genusdagar hösten 2006

Genus och ämnesinnehåll. Arrangör: Filosofisk fakultet

Genus och genusmedveten undervisning i naturvetenskap och teknik.

Arrangör: Utbildningsvetenskap och Tekniska Högskolan

Manlighetskonferens. Arrangör: Forum för genusvetenskap och jämställdhet

Könsskillnader i hälsa och sjukdom. Arrangör: Hälsouniversitetet.

Verka Jämställt

Under hösten 2005 blev universitetet erbjudet att medverka i projektet "Verka Jämställt", som hade till syfte att jämställdhetsintegrera verksamheten. Även här blev genuslektorerna delaktiga. Inledningsvis var det ett dubbelarbete för lektorerna. De fick arbeta fram och invänta projektets handlingsplan.⁵ Handlingsplanen visade sig sedan bli ett verktyg och draghjälp för genuslektorerna då det är underskrivet av rektor och innehåller många konkreta åtgärder för åren 2007–2009.

Nya kursplaner

Samtidigt startade den s.k. Bolognaprocessen och alla kursplaner skulle skrivas om. Här fanns möjligheten att få med skrivningar om genusperspektiv i alla kursplaner på en gång. Ett aktivt arbete från genuslektorerna i samband med att mallarna för kursplanerna framställdes innebär att det idag enligt rektors beslut finns en autotext som lyder:⁶

Genus

Arbetet med att synliggöra genusfrågor i kursplaner och kursutveckling tydliggörs av att följande text läggs in som fast text i kursplanemallen: "Kursen bedrivs på ett sådant sätt att både mäns och kvinnors erfarenheter och kunskaper synliggörs och utvecklas."

Att få med denna formulering i kursplanerna kändes som en seger, men slutresultatet är inte lika tillfredställande. Flera kursansvariga tycks ha tolkat formuleringen ovan som att kursen därmed är genusintegrerad och att det därför är överflödigt att arbeta mer med frågan.

Centrum för undervisning och lärande, CUL

Genuslektorerna har sedan starten sökt samarbete med CUL med syftet att utveckla genusperspektiv i de pedagogiska stegkurserna. Det var dock först under 2007 som arbetet kom igång på allvar. Genast visade sig samma svårigheter här som genuslektorerna haft hela tiden när arbetet riktar sig till alla fakulteter med samma material. CUL:s kurser riktar sig till anställda på samtliga fakulteter, vilket innebär att pedagogik, såväl som arbetsorganisation och teoretiskt innehåll skiljer stort. Genusinnehållet upplevs då som alldeles för basalt för vissa och för teoretiskt för andra. Nu arbetar genuslektorerna tillsammans med CUL på att istället framställa "case", där man oberoende av förkunskaper ska kunna diskutera genusmedveten pedagogik.

Massmedia/information

Uppmärksamhet i massmedia kring projekt av denna karaktär är viktigt. Dels för att väcka nyfikenhet för frågorna hos allmänheten och dels för att synliggöra frågorna för verksamma på alla nivåer inom LiU. Genuslektorerna har därför medverkat i TV, radio, tidningar och deltagit i konferenser. De har även en egen hemsida på Internet.⁷

5 Jämställdhets- och genusintegrering. Handlingsplan för grund- och forskarutbildning 2007 – 09, www.liu.se/content/1/c6/04/75/83/Verka.pdf

6 Riktlinjer för arbetet med kursplaner, dnr LiU 1545/05-40

7 www.liu.se/genus/om-genuslektorerna

Vid en sammanställning av genuslektorernas arbete ser man tydligt fem olika faser som är gemensamma. De är olika långa med skiftande innehåll.

Fas 1. Orientering, inventering och fortbildning

Alla lektorerna ägnade en stor del av den första tiden till att sätta sig in i fakulteternas arbete. De läste jämställdhetsplaner och policydokument, sökte efter projekt som gjorts tidigare vid fakulteterna och genomförde enkätstudier gentemot studenter för att se var genusperspektiv förekom. De kontaktade även andra universitet och högskolor för att se vad som gjorts där.

Ett annat viktigt arbete under inledningsfasen var att arbeta ihop gruppen av genuslektorer, lära känna varandra, inventera den egna genusvetenskapliga kunskapen och bakgrunden, samt att tolka uppdraget.

Ett par av lektorerna deltog också i någon av kurserna i genusvetenskap som ges vid Forum för genusvetenskap och jämställdhet.

Fas 2. Synliggörande, besök och seminarier

Den andra fasen var att synliggöra genuslektorerna, bl a genom att besöka utbildningar/ämnen och presentera sitt uppdrag. Dessa möten gav också möjlighet för lärarna att uttrycka sina förväntningar och behov. Alla lektorer har använt sig av Höskoleverkets skrifter om genus i olika ämnen⁸. De har även arrangerat lokala seminarier/genusdagar fakultetsvis för både studenter och anställda.

Under hela perioden har genuslektorerna medverkat i LiU:s övergripande jämställdhetsarbete. Tre av dem är f.n. ledamöter i Resursgruppen för jämställdhet och genus, som är en undergrupp till Strategigruppen för lika villkor.

Fas 3. Konkret arbete och erfarenheter

Nedan följer beskrivningar av några konkreta sätt som genuslektorerna har arbetat på och de erfarenheter de gjort av detta. Avsnittet är uppdelat på respektive fakultet.

8 www.hsv.se/genusskrifter

Genuslektorat vid filosofisk fakultet 2005–2007

Filosofisk fakultet är den största fakulteten vid LiU avseende antalet studenter. År 2006 hade fakulteten enligt årsredovisningen 6.206 helårsstudenter, varav ca 60 procent kvinnor.

Det finns 250 fristående kurser, 18 kandidat-/yrkesprogram i följande ämnesområden: beteendevetenskap, data, ekonomi, humaniora, juridik, naturvetenskap och samhällsvetenskap. Det innebär att cirka 41 procent av studenterna går på fristående kurser.

Vid en första anblick ser fakulteten jämställd ut men om man går djupare in i ämnena ser man att utbildningarna är könssegregerade.

Erfarenheter

Några få institutioner på den filosofiska fakulteten arbetar sedan länge med att integrera genusfrågor. Generellt sett upplevs att det finns en större öppenhet bland yngre lärare och "nya" ämnen till exempel sådant som handlar om media och kommunikation. Bland äldre lärare, främst män, men även bland kvinnor, tycks finnas en viss tröghet inför att ta itu med genusperspektiv. Genus och jämställdhet upplevs som lite uttjat.

Alla visar en politiskt korrekt uppfattning: genus är viktigt, för det står i alla dokument att det ska finnas i undervisningen. På ett par ställen finns det bara någon enstaka intresserad lärare vars kurs får tjäna som bevis på att man gör sin plikt.

Vissa ämnen har inte velat ha besök. De har uppgivit att de anser att de redan gjort allt som behövs. Samtidigt visade en mycket begränsad enkätstudie som vände sig till studenter på avancerad nivå vid den filosofiska fakulteten att merparten endast till viss del mött en problematisering av genus i undervisningen. De studenter som sa sig uppleva att det fanns en genusintegrering i deras ämne, uppgav motsägelsefulla reaktioner. Å ena sidan ifrågasattes behovet av genusintegrering överhuvudtaget, samtidigt som det å andra sidan påtalades vara av stor vikt med genusperspektiv och något som efterfrågades i än större utsträckning. Resultatet blir att erfarenheten av och inställningen till genusmedveten undervisning i studentgruppen tycks vara splittrad.

Stöd och reflektioner

Kanslichefen, utbildningsledarna och dekanen har visat intresse för satsningen. En lärdom är att det tar tid att vinna förtroende och acceptans hos prefekter och lärare; därför bör arbetet pågå långsiktigt och med kontinuitet. Det är också viktigt att det tydligt framgår att implementeringen av ett genusperspektiv i grundutbildningen är ett uppdrag i regleringsbrevet och därför något som SKA göras.

Exempel på aktivitet

Utifrån resultatet av en enkätundersökning som genomförts vid fakulteten arrangerade genuslektorn under våren 2007 en utbildningsdag. Dagen riktade sig till ett antal lärargrupper som visat intresse och engagemang för att genusintegrera sitt ämne. Lärargrupperna fick efter en gemensam föreläsning om ett lokalt exempel, gå ut i ämnesgrupper och där tillsammans med externa "experter" med genus- och ämneskompetens arbeta igenom sina kursplaner. Att anlita en extern resurs visade sig fungera väl. "Experten" hade i förväg fått tillgång till de lokala kursplanerna och haft tillfälle att fundera på hur man skulle kunna förändra kurserna utifrån ett genusperspektiv. Det var ett mycket konkret och handfast arbete som genomfördes denna dag.

Utbildningsdagen synliggjorde samtidigt hur begränsat ett enstaka "lärtillfälle" är sett i relation till det befintliga behovet av stöd och kunskap för en genomtänkt genusintegrering. Att skapa en progression i utbildningen om genusfrågor i programmen visade sig vara svårt.

Genuslektorat vid Tekniska Högskolan (LiTH) 2005–2007

Tekniska Högskolan är den näst största fakulteten vid LiU avseende antalet studenter. År 2006 hade fakulteten enligt årsredovisningen 6.102 helårsstudenter.

82 procent av studenterna går på något av de 18 programmen som finns, men LiTH erbjuder också 140 fristående kurser. Statistiken visar att Tekniska Högskolan har en stor majoritet av män både vad det gäller studenter och lärare.

Erfarenheter

Genuslektorn vid LiTH har fokuserat på ”genus som form” och lagt kraft på att utveckla utbildningar riktade till utbildningsledare och studenter.

LiTH:s genuslektor är den lektor som haft mest samarbete med sin fakultet med återkommande rapportering direkt till dekanen, som också haft önskemål om redovisningar, helst i mätbar form. LiTH har varit den fakultet som tydligast organiserat in genusintegreringen i strukturen, där dekanen med flera medverkat i arrangemang och där uppdraget ständigt befunnit sig under granskning. Det är också på denna fakultet som genuslektorn haft det tyngsta arbetet. Det är en stor fakultet och ämnena ligger ofta långt ifrån vad man brukar förknippa med genus. Genom att fakulteten idag lyfter fram genusintegrering som en del i kvalitetsarbetet skapas en acceptans för frågan.

Samarbete med studentkåren

Genuslektorn har tillsammans med studentkåren tagit fram förslag på studiecirkel, samt ett informationsmaterial som kårerna använder sig av. Tillsammans har de även utvecklat en arbetsplan där följande aktiviteter ingår: utbildning av klassföreståndare, val av kurser att följa upp nästa år, utveckling av utvärderingsfrågor att inkludera i kursvärderingar. Genuslektorn och studentkåren har dessutom tillsammans med Institutionen för datavetenskap planerat och utvecklat förslag på utbildning för handledare och assistenter.

Personlig kontakt

Under 2006 planerades för lunchseminarier i samarbete med CUL. Syftet var att erbjuda undervisande lärare möjlighet att diskutera hur man kan tillämpa genusaspekter i olika undervisningssituationer. Tyvärr fick två seminarier ställas in. Genuslektorn tog då istället kontakt med de få som anmält sig och genomförde personliga besök.

Nätverk

Under 2006 startades ett nätverk för kvinnliga forskare på LiTH. Syftet med nätverket var att informera om frågor som kan vara av betydelse för kvinnliga forskare samt att ha ett nätverk för att utöka kontakterna inom universitetet. Nätverket träffas minst två gånger per år och upprätthåller däremellan elektronisk kontakt.

Exempel på aktivitet

Vid LiTH genomfördes en granskning av 11 utvalda kurser i samarbete med huvudstudierektorer, kurslärare och examinatorer. Fyra lärare som granskat sina kurser ur ett genusperspektiv har delat med sig av sina erfarenheter genom att medverka vid genuslektorns seminarier ”Att undervisa med genusglasögon”. Arrangemangen har haft tydligt stöd från fakulteten genom att dekanen och prodekanen medverkat.

Förslag på frågeställningar som kan uppmärksammas:

1. Planering av kursen/kurserna

- På vilket sätt representeras kvinnor och män i kurslitteraturen?
- Vad uttrycker olika beskrivningar och förklaringar när det gäller kvinnor respektive män?

2. Projektarbeten och laborationer

- Variera gärna mellan föreläsningar, seminarier, gruppövningar och andra mer praktiska moment. På det viset tillgodoser du olika studenters behov och lärtilar.
- Var uppmärksam på arbetsfördelningen vid projektarbeten och/eller laborationer så att studenterna får prova olika roller. Kvinnliga och manliga studenter agerar olika, eller åtminstone uttrycker sig olika om sitt agerande.
- Ägna tid till att bilda en bra och fungerande grupp där tillit, förtroende och rättvist bemötande utgör en självklar grund. Ett viktigt led i att skapa en fungerande grupp är att du som lärare gör spelreglerna tydliga från början. Diskutera och kom överens med studentgruppen om hur samspelet och kommunikationen ska gå till under alla kursens moment.

3. Salsundervisning

- Var uppmärksam på hur talutrymmet mellan kvinnor och män ser ut och våga göra förändringar om så behövs.
- Granska dig själv och var uppmärksam på hur du ger bekräftelse till studenterna.
- Var uppmärksam på hur du fångar upp det studenterna säger och vilken betydelse kvinnors respektive mäns inlägg får i undervisningen. Det är just brist på dialog mellan lärarna och studenterna som kan göra föreläsningar impopulära hos kvinnliga studenter.⁹
- Undvik att referera till vad män eller kvinnor kan, respektive inte kan. Tänk på hur dina exempel uppfattas.
- Tex tekniken får inte bara bli fristående apparater och mekanismer utan i stället en teknisk verklighet som människor känner till från sina egna erfarenheter.
- Var uppmärksam på vilka föreställningar och uppfattningar om kvinnor och män du förmedlar genom ditt sätt att tala och genom de exempel du använder dig av i undervisningen.
- Undvik att tala utifrån en position där du utgår från att alla delar och känner igen det du berättar om. Tänk på att vissa påståenden som tex "det vi alla redan vet" kan vara utslutande. För studenter som upplever sig sakna den kunskapen kan sådana hänvisningar skapa otrygghet.

4. Examination

- Om möjligt, erbjud alternativa eller varierande examinationsformer inom en och samma kurs. På så vis ges varje student tillfälle att utvecklas utifrån sina villkor och möjligheter.
- Reflektera över hur du läser, bedömer och värderar studenternas texter.
- Ha en bisittare i samband med muntlig examination. Bisittaren kan vara en äldre student eller en lärare.

⁹ Bergvall, V et al 1994, Salminen-Karlsson, Minna 1998

Genuslektorat vid utbildningsvetenskap 2005–2007

Utbildningsvetenskap är den näst minsta fakulteten vid LiU med 2.731 helårsstudenter, varav 30 procent män. Det finns sex utbildningsprogram: Lärarprogrammet i Linköping och Norrköping, Folkhögskollärarprogrammet, Specialpedagogprogrammet, Speciallärarprogrammet och Förkortad utbildning för barnskötare och ca 100 fristående kurser. Det största programmet är lärarprogrammet som i sin tur berör nio av LiU:s 14 institutioner.

Efter september 2007 har genuslektoratet vid utbildningsvetenskap inte varit besatt eftersom man inte var säker på att uppdraget skulle fortsätta. I början av 2008 utannonseras uppdraget igen.

Erfarenheter från genuslektorn

Genuslektorn vid utbildningsvetenskap har haft intentionen att fokusera på genusmedveten undervisning och att lägga kraft på att stödja lärare i arbetet. Osäkerhet och otillräcklig kunskap kring genus och vad det innebär i undervisningssammanhang är ett stort hinder för att nå målet "ett genusmedvetet universitet".

Inom utbildningsvetenskap är genus ett känt begrepp och de flesta förhåller sig till det. Risken är att det inte finns någon progression i ämnet och att studenten ibland får samma introduktionsföreläsning om och om igen, eftersom det fortfarande är ett begränsat antal lärare som behärskar ämnet och därför anlitas för enstaka föreläsningar.

Samarbete med studentkåren

Genuslektorn har under hela tiden haft kontakt med studentkåren StuFF bland annat med genusdagar, föreläsningar och workshops.

Fortbildning för lärare inom utbildningsvetenskap

Under perioden har genuslektorn medverkat i fortbildning vid flera tillfällen. Bland annat med utvecklingsarbete för integration av genusperspektiv vad avser "innehåll, form och kultur".¹⁰

Genuslektorn har utvecklat en genuskurs i projektet "Är det valfritt" inom Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté.

Exempel på aktivitet

Genuslektorn har arbetat aktivt med dåvarande Institutionen för beteendevetenskaps genusnätverk. Det har varit en bra plattform för arbetet, ett sätt att förankra och synliggöra lektorns arbete. Nätverket har haft fokus på genusmedveten undervisning – innehåll och form. Det har arrangerat föreläsningar, seminarier, internat och workshops kring genusmedveten undervisning.

¹⁰ Att integrera genus som innehåll och form. En rapport om genusintegrering av högskoleundervisning. Anna Fogelberg Eriksson, Ingrid Karlson, Linköpings universitet 2006.
www.liu.se/ffk/aktuellt/grundguide/projekt/slutrappporter/PA.pdf

Genuslektorat vid Hälsouniversitetet (HU) 2005–2007

Vid Hälsouniversitetet, LiU:s medicinska fakultet, förlades genuslektoratet på Avdelningen för genus och medicin och har under hela perioden delats av två personer på avdelningen. Det har medfört många fördelar att de haft någon att diskutera uppdraget med.

Genuslektorerna har gjort en utförlig rapport till sin fakultetsstyrelse.¹¹

Hälsouniversitetet är den minsta fakulteten vid LiU. Enligt årsredovisningen 2006 var det 2.383 helårsstudenter. 95 procent av studenterna går på något av de åtta program som ges vid fakulteten. Dessutom finns ca 50 stycken fristående kurser. Ca 80 procent av de studerande vid HU är kvinnor.

Erfarenheter – motstånd

Att införa genus i samtliga grundutbildningar är sanktionerat från högsta ort (regering och rektor). Den typ av motstånd genuslektorerna har mötts av kan illustreras av ett citat från en lärare som vid en aktivitet lade händerna i kors över bröstet och frågade: "om man inte tror på genus då?" Det vanligaste motståndet är dock tystnaden. Hur bemöter man den? Genuslektorerna bad tex att få in uppgifter från lärare och mötte inga protester, men fick däremot inte in de begärda uppgifterna. Strategin var uthållighet.

Om det ofta finns ett tyst motstånd hos lärare, är det hos studenterna mycket mer öppet, och visar sig som rakt ifrågasättande, provocerande frågor eller heta diskussioner. Detta är mycket lättare att hantera. De flesta studenter är dock mycket positiva till genusundervisning. Ofta kommer de efter föreläsningar och ger tips på hur man skulle kunna ta upp känsliga frågor på ett bättre sätt, vilket har varit ovärderlig information. Den dominerande reaktionen från studenter har varit stöd för processen att integrera genus i undervisningen.

Enkätstudie till lärare och studenter

Under hösten 2005 och våren 2006 genomfördes enkätstudier både till studenter och terminsansvariga på sjukgymnastutbildningen och sjuksköterskeutbildningarna. Enkätundersökningarna gav många bra förslag på vad som borde ingå i undervisningen. Den väckte tankar hos dem som svarade och gav genuslektorn underlag inför de planeringsmöten som sedan genomfördes med studierektor och lärare på de olika utbildningarna.

En kursansvarig skickade följande kommentar i efterhand:

"Vore bra om vi som är lärare görs medvetna om och får redskap för att se över makten i klassrummet, vilka syns och hörs, får uppmärksamhet m m, behandlas studenterna på lika villkor?"

Detta är inget nytt, men trots det en mycket viktig fråga som sysselsatt alla genuslektorer.

11 "Genuslektorat på HU 2005–2007 Självutvärdering" som finns publicerad på adress: www.liu.se/content/1/c4/09/49/HUgenus.pdf

Framtid

Genuslektorerna vid HU har hittills mest ägnat sig åt kursplanenivån och åt arbete riktat till lärare. I fortsättningen vill de arbeta mer fokuserat med innehållet i undervisningen, dvs. produktion av undervisningsmaterial som tex kunskapsöversikter och basgruppsfall (all undervisning på samtliga utbildningar på HU bygger på problembaserat lärande och studenterna arbetar mycket i s.k. basgrupper).

Ämnet genusvetenskap i en utbildning bör ha en naturlig progression under terminerna. Nedan följer en skiss på en möjlig sådan progression inom HU:s utbildningsområden.

Skiss över progression i ämnet genusvetenskap

- A. Könsskillnader/-likheter i anatomi, fysiologi, sjukdomslära, symtom, prognos, behandling, farmakologi, prevention, försummade kvinno-/manssjukdomar.
- B. Forskningskritik; vilka frågor beforskas? Hur ser urvalen ut? Vad är genusforskning? Vad är könsskillnadsforskning? Vetenskapsteori. Positionerad kunskap/värdeneutral/objektiv kunskap.
- C. Normalitet; normalt eller idealt – hur formas dessa begrepp och av vem?
- D. Genusteorier; genusordning, doing gender, genuskonstruktion, kön/genus.
- E. Empowerment.
- F. Strukturer i organisationer, hierarkier, makt/maktmissbruk.
- G. Genus i konsultationen: underordning och beroende; bemötande, beröring, verbal kommunikation och kroppsspråk. Positionsanamnes.
- H. Vårdbehov/vårdbehovsanamnes.

Exempel på aktivitet

Genuslektorernas erfarenhet är att ibland fungerar inte ett arrangemang alls. De har då valt strategin att boka in personliga möten med var och en. Den personliga kontakten får inte underskattas i detta arbete! Denna strategi fick genuslektorerna vid HU följa tex när det gällde uppföljningen av kurser. Under vårterminen 2007 träffade de tio studierektorer och programstudierektorer från grundutbildningar.

Samtalen med studierektorerna hade två syften:

- Att inventera vad som fanns av genus i utbildningen.
- Att ta reda på om och i så fall vad de olika programmen önskade av genuslektorerna för att uppfylla målen i HU:s strategiplan.

Till mötet ombads studierektorerna ta med sig utbildningsplan, kursplaner, schema, litteraturlistor och utvärderingar. Samtalen var tänkta som en intervention med syfte att föra in genus i grundutbildningarna.

Det visade sig vara ovanligt att genus stod på schemat, men att det är inte detsamma som att genus inte finns i undervisningen.

I litteraturlistor skrivs inte hela författarnamnen ut vilket innebär att författarna är könlösa. En erfarenhet är således att man bör sträva efter att ha litteraturlistor som innehåller både för- och efternamn.

Det är fortfarande ovanligt att genusaspekter på olika problem examineras på HU. Det är därför extra viktigt att genus som perspektiv skrivs in i kursplanerna. Examinationen är viktig eftersom detta är den enskilt viktigaste drivkraften för att ett ämne ska tas på allvar av studenter och lärare.

Genusperspektivet hade inte heller nått till utvärderingarna på något program ännu. Det är väl också naturligt med tanke på att denna process måste ta sin början i kursplanerna. Det är nästa steg att ta in detta i alla utvärderingar, så att man kan följa utvecklingen och vara säker på att leva upp till LiU:s höga ambitionsnivå när det gäller genusintegrering.

Inventeringen visade att mycket arbete återstår för att införa genusperspektiv på HU:s samtliga grundutbildningar.¹²

Fas 4. Sprida erfarenheter

Under 2006 och 2007 medverkade LiU med presentationer av genuslektorerna vid de nationella jämställdhetskongresserna i Umeå och i Göteborg. Hösten 2008 kommer LiU att genomföra en nationell konferens med fokus på genuslektorer som ett sätt att genusintegrera grundutbildningen vid universitet och högskolor.

Fas 5. Bevakning och feedback

I flera av de nya kursplanerna finns nu ordet genus med. Men hur fungerar det? Enligt Strategi och handlingsplanen för lika villkor är det en av genuslektorernas kommande uppgifter att följa hur integreringen går till. Under perioden har fler och fler lärare tagit kontakt med genuslektorerna för att diskutera sin undervisning. I framtiden kan det tänkas att detta utgör en större del av genuslektorernas uppdrag.

12 Läs mer om inventeringen i genuslektorernas rapport Genuslektorat på HU 2005–2007. www.liu.se/content/1/c4/09/49/HUgenus.pdf

Sedan 1980-talet har LiU arbetat aktivt med jämställdhet. Vid två tillfällen har universitetet tilldelats "guldmedalj" av Högskoleverket för sitt sätt att arbeta med dessa frågor. Stärkt av framgångar och erfarenheter antog LiU 2004 en vision "Genusmedvetet 2006". Genom omfattande utbildningsinsatser, inrättandet av genuslektorer och ett antal genuskurser i utbildningsutbudet har LiU tagit flera steg framåt. Arbetet med jämställdhet måste präglas av kontinuitet och ihärdighet. Genuskompetens måste återerövas om och om igen.

Vid LiU har sedan länge funnits olika öar av genuskompetens: Tema genus, Avdelningen för genus och medicin, Forum för genusvetenskap och jämställdhet för att nämna några. Dessutom har det här liksom vid alla universitet och högskolor funnits "eldsjälar" både bland forskare, administrativ personal och studenter.

Satsningen "Genusmedvetet 2006" blev ett sätt att lyfta fram dessa miljöer. Genuslektorerna blev en del i nätverket av genusintresserade. Idag är LiU tack vare genuslektoraten på väg att organisera sig bort från ett beroende av eldsjälar för att få in och bibehålla genusperspektiv i grundutbildningen.

Det är en av de stora vinsterna med projektet; att hitta en metod att arbeta med frågan inom strukturen.

I november 2007 tog universitetsledningen beslut om att låta genuslektorerna fortsätta sitt uppdrag. I skrivande stund arbetar fakulteterna med att formulera uppdraget på respektive fakultet. Det verkar som om Hälsouniversitetet och filosofisk fakultet kommer att fortsätta som tidigare. Filosofisk fakultet har frångått kravet på en fast anställning för att inneha uppdraget som genuslektor, däremot finns krav på att lektorn ska vara "väl förankrad" och ha genuskompetens. Tekniska Högskolan har tagit beslutet att dela genuslektoratet på två personer och vid utbildningsvetenskap kommer man att utlysa lektoratet igen.

Arbetet med att knyta samman och synliggöra genuskompetensen inom LiU fortsätter och är samtidigt en av förutsättningarna för att kunna utveckla denna del av LiU:s profil.

Att vara en grupp

Det är en styrka att arbeta i grupp. Det gör arbetet roligare och det är fler som kan dela på de uppdrag som genuslektorerna förväntas delta i.

Genom att regelbundet mötas och byta erfarenheter har genuslektorerna fått kunskap om universitetets organisation, haft en bas för sin verksamhet och lärt av varandra. På dessa möten har genusfrågor och genusperspektiv varit självklara, där har man kunnat gå direkt på problemet istället.

I inledningsskedet är det viktigt att ha en koordinator, som håller ihop gruppen och samlar central information.

Kontinuitet

Ett arbete av denna karaktär kräver kontinuitet. Även om genuslektorerna vid LiU var och är väl etablerade vid sina respektive fakulteter måste de i en ny funktion lära om. Organisationen ser plötsligt annorlunda ut om man driver nya frågor, kollegor betraktar dig på ett nytt sätt och till och med rutiner fungerar olika på grund av vilka frågor du driver i organisationen. Fakulteten/kollegorna måste lära sig vart man vänder sig i dessa frågor, lära sig vad man kan förvänta sig av genuslektoraten, vilka insatser de kan bidra med och var i organisationen genuslektorerna finns.

Kompetens

Både ämneskompetens och organisationskunskap är viktigt i detta arbete. Eftersom inte alla genuslektorer hade genuskompetens fick ett par av dem läsa in sig i ganska stor omfattning. Alla genuslektorer var dessutom tvingade att placera fakultetens genuslektor i organisationen, synliggöra dem internt och få legitimitet för sitt arbete. Samtliga dessa moment tar tid. Fortfarande bygger mycket av arbetet på kontakter och personkunskap. Eftersom det här var något helt nytt vid universitetet och uppdraget var oklart har mycket tid gått åt att "sätta" projektet.

Genus – en organisationsfråga?

Genusfrågor inom akademien kräver fortfarande eldsjälar. Hur lyckas ett lärosäte trygga ett perspektiv i undervisningen, var ligger ansvaret? Vilken organisation ska växa fram? Är genusintegrering av grundutbildningen ett jämställdhetsarbete? Är det en kunskapsfråga eller kanske ett kvalitetsarbete? Är det allt detta samtidigt?

Funktionen genuslektor är en modell för att säkra arbetet med integreringen av genusperspektiv i grundutbildningen. Det är också ett sätt att samla erfarenheter och att få ett avtryck i organisationen.

"Speciallektorer" kan säkert också användas när man vill integrera andra perspektiv i utbildningen.

Framtid

Under hösten 2007 redovisade genuslektorerna var för sig självutvärderingar till sina respektive fakulteter, som ett underlag för beslut om en fortsättning på uppdraget. Dekanerna beslutade sedan gemensamt att det även fortsättningsvis ska finnas genuslektorat. Genuslektorerna har själva valt att knyta sig starkare till LiU:s Strategigrupp för lika villkor, som kan utgöra en "referensgrupp" för dem framöver.

Lektorsgruppen gjorde även ett förslag till gemensam skrivning av det fortsatta uppdraget som genuslektor vid LiU:

Uppdraget innebär att aktivt medverka till att integrera genusfrågor i grundutbildningens innehåll och/eller form samt att utveckla pedagogiska modeller för bestående arbete med jämställdhets- och genusaspekter. Detta innebär att initiera en kompetenshöjande förändring, följa upp den, ge fortsatt inspiration till engagerade personer och att ordna fortbildning.

Ett dilemma i organisationen kring genuslektorerna är att fakulteterna bekostar lönerna för lektorerna och därmed har rätt att bestämma vad lektorn ska göra, inom en rimlig gräns. Detta kan på sikt bli ett problem; om varje fakultet går åt varsitt håll. Därför skulle vi rekommendera, om man vill starta en liknande verksamhet att det finns ett klart uppdrag som alla fakulteter ställer upp på. Respektive fakultetsledning och lektor(er) bör träffas regelbundet för att stämma av att man drar åt samma håll.

Slutord

Ett pionjärbete är alltid en utmaning! Man vet inte vilken väg det ska ta, vilket motstånd det stöter på eller vilka resultat det ska få. Många gånger har det varit två steg fram och ett tillbaka och då har det varit bra att ha en grupp att söka stöd i. För det mesta har det dock varit roligt att göra något väldigt konkret för att integrera genus i grundutbildningen. I allt förändringsarbete gäller det att vara envis, inte tappa fokus och söka det som är kul!

Till dig som står i begrepp att göra något liknande vill vi bara säga en sak: GÖR DET!

Detta dokument finns på hemsidan
www.liu.se/genus/om-genuslektorerna

